

erat ut intelligeretur, in eum beate quietis locum concedere justos vitae functos, in quo Abraham degeret, et ipsos tanquam filios et ejusdem promissionis haeredes expectaret, ubi ipsis, ad ejus similitudinem, et in ipsius quasi domo, promissum praestaretur. Neque alienum a vero est, et satis id paulo post, v. 25, insinuatur, Abraham hoc loco inter reliquos justos obtinuisse principatum, et quia super pauca in hoc seculo fuerat fidelis, super multa in altero constituit, Math. 23, v. 21. Hic sinus Abraham in Symbolis apostolorum vocatur infernus, ubi dicitur Christus ad infernum seu inferos descendisse; quia subterraneus; distinctus tamen ab inferno inferiore, qui locus penarum est, auctore D. Augustino in illud Psalmi 85, v. 15, *Evastis animam meam ex inferno inferiori*, ubi ait: Non posset Abrahamum dives levatis oculis videre, nisi ille esset superius, hic inferius. In quam sententiam scribit et D. Gregorius, lib. 4 Moralium, cap. 27: *Dives qui apud inferos torqueatur, in sinu Abraham requiescere Lazarum contempletur; qui profecto si adhuc in imis non esset, hos ille in tormentis positus non videret. Unde et idem Redemptor noster, pro nostra culpa debito occumbens, inferna penetrat, ut suos qui ei inhaerant, ad caelestia reducat.* Hae Gregorius. Descendit enim Christus, quo eatenus descenderat Abraham et justi omnes, non ut captivus, ut ad detineretur illic, quemadmodum illi, sed ut victor, ut eos illo carcere liberaret, et secum in caelum transferret. Nam tametsi locus esset quietis, quod diximus, et salutis, carcer erat, comparatione caeli, qui absolute beatitudinis locus est, quod ad Christi usque descensum Abraham et justi omnes excubebantur. In infernum ergo Abraham sinum Lazarus mendicis ab angelis portatus fuit, et quem dives tecto suo non fuerat dignatus, Deus hoc honore dignatus est, ut Abraham et sanctorum omnium consortio adungeret. Hic illustre documentum proponitur, ne Deo maleficos putemus, qui per continuos languores, vitam terrenis referant aegre trahunt; videmus enim quam pretiosa anima in quam sedo ac putrido corpore lauerit, quae ab angelis in beatam vitam delata sit. Sed quonam merito? an eo solo quod hic in vita pauper Lazarus fuerit? non, sed lecte significatur, ita fuisse pauperem se miserum, ut timeret Deum, et pauperem et amans equanimiter tulerit, ut pauperem et amans Dei manu, nemini convicium dixerit aut male precatus fuerit, nec diviti ipsi; non obmurmuraverit, non Providentiam Dei accusaverit, sed patientiam probatus, opis perfectum consummaverit, adnotantibus Chrysostomo et Theophylacto, quorum iste adiungit: *Nam si obmurmurator fuisset et blasphemus, nequid tantum honorem fuisset consecutus, et angelorum comitatu stipatus.*

MORTUUS EST AUTEM, tandem, et, seu etiam. Mors, di-
Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. certam spem et fidem habemus, quod a morte ad Deum Patrem transireturus. **MORTUUS AUTEM EST ET DIVES, ET SEPULTUS IN INFERNO,** id est, ita corpus terrae man-

vitibus et pauperibus, utrisque communis est, sed si mortalis vita dispar, et conditio rerum a morte disperet. **DIVES, NEHIL ADIUTUS DIVITIIS UT MORTEM EVADERET.**
ET SEPULTUS EST. Ad cumulum honorum hujus vitae mortalis, accessit ei supremus honor sepulturae, quod magnifica funeris cum pompa sepultus fuerit. Nulla est mentio sepulturae Lazari, quia vel non fuit sepulturae traditum corpus ejus, vel contemptum et sine honore abjectum in foveam; ad divitis cadaver, aromatibus et pretiosis unguentis conditum, magna virorum honoratorum comitante caterva, elatum est in marmoreo monumento. Hoc multi post Euthymium adnotant. Ceterum praecleara est D. Augustini sententia 89, inter eas quas Prosper collegit: *Sicut peccatoribus nihil prosequitur exsequiae sumptuose; ita nihil nocent, aut viles, aut nulla sanctorum pauperum sepulturae.*

IN INFERNO. Hanc particulam Graeci et Syrii libri sequentibus jungunt, id quod et veterum multi sequuntur; sed Latinis libris, qui conjungunt cum sepultus est, sententia est plenior, quae sinui Abraham opponitur infernus, et huic portari ab angelis in sinum Abraham, istum sepeliri in inferno. Quamquam autem et sinus Abraham infernus sit, quod diximus, eo tamen inferno, cujus hic est mentio, longe superior est, prout et illo quietis, hic penarum est locus, quem Job describit terram tenebrarum et operam mortis caligine, terram miseriae et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, Job. 10, v. 21, 22. Porro quod dives hic dicitur sepultus in inferno, intelligo quod ita sepultus sit ejus corpus in terra, ut anima in inferno, quod ita cadaver illius ab hominibus terrae conditum sit, ut anima a demonibus in profundum inferni precipitata, ubi poenae gravissimae. Ex opposito enim Lazari, intelligendum relinquatur, quod dives per angelos malos detrusus in tartara sit. Huic sensui favet Theophylactus, cum ait: *Dicens quod sepultus sit, in animam ebiter Dominus, quod et anima ejus locum infernum et caliginosum sortita fuerit.* Magna rerum commutatio, mors uni finis malorum principium bonorum est; alteri contra, finis bonorum principium malorum est; ut non ex hujus seculi rebus, de hominis sive felicitate sive miseria iudicare debeamus. Sed quam ob causam dives inferno addictus fuit? Dat intelligendum Christus quod ob abusum quidem divitiarum quas expendisset in luxum et voluptates, non servata temperantia in vestitu et victu, sed praecipue ob inhumanam crudelitatem, quod hominem pauperem et aegrotum, adeoque miserabilem ut ferreum pectus ad commiserationem movere posset, cujus tot erant ora quot ulcera, quotidie ante oculos suos positum, non adjuverit, neglexerit, contempserit. Nam haec opposita membra Christus inter se contexti, quod cum dives crapulae pompisque quotidie deditus, tanquam inexplebilis gurgis, ingentes facultates voraret, Lazari miseria et inopia non

datum, ut anima per angelos malos in infernum detrueretur fuerit in poenas: nam sepultura ista inferni poenarum profunditatem significat, ut August., lib. 2 Quaest. evang., q. 83.

tangeretur, sed fame, frigore, et ulcerum fomento, tabescere eum, sciens volensque sineret. Quod si ergo calamitosus humanus fuisset ac benignus, facile illi Deus intemperantiae vitium condonasset, et Lazarus eum secum in sinum Abraham, consequenterque in regnum caelorum, attraxisset; sed latum iudicium sine misericordia in eum est, qui non fecerat misericordiam, Jac. 2, v. 15. Dices aliorum forte pauperum fuisse miserum. At res ipsa declarat quod nec aliterius cujusquam miserum fuerit. *Etenim si illum perpeius in vestibulo prostratum, inquit Chrysostomus, concione prima, quem quotidie semel atque iterum et saepius videre cogebatur, foras prodiens ac domum rediens, non est commiseratus; erga quem casu obviorum flexus est tanquam misericordiam? Ostendit ergo Christus, qualis eos conditio maneat, qui neglecta pauperum cura, se delicias ingurgitant, et carnis curam agunt in desideris, Rom. 15, v. 14.*

VERB. 25. — ELEVANS AUTEM. Erat enim dives deorsum, Abraham sursum, ille in inferno inferiore, Abraham in superiore. Graece est et in inferno elevans; haec est enim, quam modo diximus, distinctio Graecorum et Syriacorum codicum, jungentium et, in inferno, sequentibus, quantumvis sequatur id quod aequipollet, cum esset in tormentis. *Infernum enim dicit locum supplicii, quod ait Euthymius: qui dicitur vocatur, tanquam a dicitur, quod lucis sit expertus.*

OCCLOS SUOS. Haec auctus locutus de divite et Lazaro, ut hominibus constantibus animae et corpore, pergit de eis ita loqui, synecdochice tamen, solam intelligens animam, cui membra attribuit, tanquam esset corporea, oculos, linguam, manus, describens res spirituales, sub figuris accommodis ad sensum nostrum. Nam quamvis historiam narret, tamen futurae vitae statum, non spiritaliter, quo nunc modo existit, sed corporaliter, pro sensus nostri modulo representat, quod non facile aliter eum cognoscere queamus. Quod ergo dicit, *elevans oculos*, id est, considerans altiora, mentis oculos seu intellectum in ea quae supra se erant dirigens.

CUM ESSET IN TORMENTIS, cogentibus tormentis gravibus ac compluribus; ea enim fecerat, ut Lazari

VERB. 25. — ELEVANS AUTEM OCCLOS SUOS. Iste oculi et lingua divitis, et Lazari conspectus, totaque rei velut corporalis descriptio multos in errorem duxit: Greg. Nysseus omnia spiritaliter intelligenda putavit; Tertullianus animam etiam esse corpoream. Sed observandum Christum, quia de divite et Lazaro tanquam hominibus loqui coepit, de iisdem post mortem similiter loqui pergere, synecdochice personis tribuens velut corporea membra adhuc habentibus, id quod in sola anima agebatur. Atque ita futurae vitae statum representat corporaliter, accommodatè Deo corporea membra tribui solent. Quis enim rudiorum facile intelligeret, eos sine oculis visesse, sine lingua locutos, sine corpore cruciatis? Itaque elevasse oculos dicitur, quia considerationem in ea quae supra se erant, conjecit. **CUM ESSET IN TORMENTIS,** diversa enim tormentorum genera sunt, vidit ABRAHAM A LONGE, in loco alio supra se posito, ut v. 26. Quibus verbis Tertull. colligit, contra Marcionem, c. 24, i

meminisset, et apud se cogitaret, quoniam modo cum illo ageretur, qui dudum vitam adeo miseram in terra egerat; postquam secum ita in deterius vices mutata essent. Tormenta apud inferos plura sunt, alia damnata, alia sensus, et utraque varia ac multiplicata. Vidit, id est, cognovit, Deo revelante.

ABRAHAM, sicut ceterorumque omnium Judaeorum naturam patrem.

A LONGE, in loco alio supra se posito (erat enim chaos magnum intermedium, quod sequitur versu 26), scilicet quiete beatèque agentem.

LAZARUM illum mendicem, quem in vita impiè spreverat.

IN SINU EJUS; Graece, in sinibus ejus, scilicet Abraham, tanquam complexum utroque extremo mollissimi sinus sanctissimi patris, id est, eodem quo Abraham loco, ejusdem cum eo quietis felicitatisque participem. Id cognovit, ut non tantum naturam suppliciorum, verum etiam comparatione honoris illius, interturbatorem habere cruciatum, inquit Chrysostomus, concione prima. *Quemadmodum enim, quod scribit Euthymius, Lazaro, cum in tot malis positus esset, calamitatem erat augmentum intueri divitem in tot bonis; ita nunc diviti in tantis egenis miseris, additio suppliciorum est, videre Lazarum in tantis bonis.*

VERB. 26. — ET, pro tunc, clamans, miserabilis voce, quamquam non clamor fuerit, sed mentis locutio atque affectio. Nam quia dixerat Lazarum longe visum, consequenter clamasse divitem dicit, quo vehementiam desiderii significaret, quoniam tormentorum gravitas etheret. Hic impletur illud Isaiae 63, v. 14: *Ecce servi mei laudabunt praesultatione cordis; et vos clamabitis praesultatione cordis, et praesultatione spiritus ululabitis.*

PATER, ut in hac vita, cum ceteris Judaeis, gloriatus fuerat patre Abraham; ita patrem etiam in appellando, sperat eum ad misericordiam flectere, et benevolum sibi reddere, non gentilem, aut alienum se esse significans.

ABRAHAM. Proprio nomine appellat, ut ostendat sibi cognatum. Abraham autem rogat potius quam alium, non tantum ut patrem de quo confidit, verum etiam ut principem et rectorem ejus loci, in sinu Abraham ab inferis discerni. Nam nec elevasset dives oculos, et quidem de longinquo, nisi in superiora per immensam distantiam sublimitatis et profunditatis. Ut enim in domo Patris, ita et in inferno mansiones multae sunt, sublimitate et profunditate participem quietis atque felicitatis.

VERB. 26. — ET ISE CLAMANS, per quod vehementiam desiderii exprimitur: et loci longinquitas: PATER ABRAHAM, quia ex ipso secum carnem natum erat, quod iure naturae ad commiserationem movendum valet. Quamvis autem damnati non invocent sanctos, nihil tamen velat eos invocare impulsu naturae, summis viribus afflictionem fugitantes. **MEMBERE MEI;** prius enim vult excitare in patre commiserationis motum, ut inde ulterius sequatur sui subvontio. Itaque nititur (quia videbat Abraham istus loci qui sinus ejus dicitur, esse dominum, quem venire non deeret) LAZARUM, eo quod illum in eo loco videt, Deo, quos vult, damnatis manifestante; ut

quo Lazarus agebat, qui cæteris illic imperaret. MISERABE MEI. Vox pauperis mendicantis: Lazarus in altera vitâ mendicabat, dives in istâ.

LAZARUM. Rogat mitti Lazarum, quia alium in illo sanctorum spirituum loco non noverat. Persuasus est autem Lazarum, ejus respectam habebat longanimitatem, non gravatè id facturum: nam quantum ipse nihil unquam beneficii in Lazarum contulisset, Lazarum tamen injuriæ immemor, à beneficentiâ non fore alienum, præsertim patre Abraham jubente.

UT REFRIGERET, ut unâ guttâ aquæ, quæ hæret extremo digito, refrigeret LINGUAM REAM, in quâ omnium maximè adfigit, id est, ut vel modicum mihi cruciatuum levamen suo ministerio afferat.

CAECIOS, indicibilibus et omnia superantibus tormentis, præsertim verò ardentissimâ siti.

IN HAC FLAMMA, in quâ medius sum constitutus. Solent qui igne cruciantur, gravissimâ inprimis siti torqueti, quam meritò hic passus est, ut qui linguâ maximè peccaverat, epulando nimirum quotidie splendè, quod dictum est v. 19, linguâ maximè adfigeretur. Nam per quæ peccat quis, per hæc et torquetur, ait Sapiens cap. 11, v. 17. Exprimitur hic itaque affectus, summum ardorem sitique patientis; quid enim petat levamen, nisi aquam, quâ ignis sitisque extinguitur? quantum non prostrâs extingui precatur, aut ipse ex inferno liberari; desperat enim id obtinere se posse, et serò è numero filiorum Abraham adbitum se sentit; sed modicam duntaxat refrigerationem flagitat. Cæterùm cum de animâ hic sermo sit, quæ linguâ corporeâ caret, intelligendum est, tali ponâ affectam fuisse hujus animam, qualem sensisset, si corpore mortali igni tradito, lingua sidim passa fuisset (adfigitur enim animâ imaginibus rerum à corpore tractis), hujusque ponæ parvulam mitigationem petisset, et modicam remissionem levamenque tormentorum. Verùm enim verò non necesse est flammam metaphoricè intelligere, quemadmodum linguam; flamma enim ignisque corporeus, quantens instrumentum est divinæ justitiæ, ut agit in spiritus damnationis, Matth. 23, v. 41; ita et in humanos à corpore separatos, id quod Gregorius, lib. 4 Dialogorum, cap. 28 et 29, latè docet. Jam itaque supplex à dives factus est pauper, à ait Chrysostomus, crebus è brevi commutatis, et qui Lazarum, cum proximis

INTINGAT EXTREMUM DIGITI SUI IN AQVAM, id est, ut vel guttulam aquæ tribuat. Opponitur enim gutta mice, ut notatur apud August., serm. 227 de Tempore: ET REFRIGERET LINGUAM REAM; in quâ plus cruciabitur, quia plus linguâ et ore peccaverat, ut Cyprian., epist. 53. Per quæ enim quis peccat, per hæc et torquetur. Porro cum hic de animâ sermo sit, à corpore per mortem separatos, quæ linguâ corporeâ caret, intelligendum superest linguam sumi metaphoricè, talique ponâ affectam fuisse animam, qualem sensisset, si corpore igni tradito sitim passa fuisset. Quandoquidem enim animam igne materialis affligi sensibilem potest, verisimile est ponis quoque similibus, quibus affligitur hic sensus, affligi posse, ut propterea non sit necesse, etiam flammam intelligere metaphoricè cum dicit, quia CAECIOS IN HAC FLAMMA; ignis enim tanquam instrumentum divinæ justitiæ in spiritum

« esset, præteribat, nunc procul absentem invocat. » Qui vulnerato pauperi mense suæ vel minima dare « noluit, in inferno positus usque ad minima querenda « pervenit, » habet Gregorius in homiliâ 40. Lazarus divitiis auxilio eguerat, nunc dives eget Lazari: sed qui Lazaro negaverat micas mense suæ, ei jam gutta aquæ per Lazarum exhibenda negatur, quemadmodum sequitur.

VERS. 25. — ET DIXIT. Hujusmodi responsum sensit reddi animo suo tanquam ab Abraham. Nec enim fuit inter illos vocale colloquium.

FILI. Non dicit, inhumane, crudelis, perditissime, tot mala huic homini irrogasti; et adhuc amicum ejus, adhuc misericordiam, adhuc commiserationem ambis? non erubescis, non verecundaris cum hæc petis? Verba sunt Titî. Nihil impropriet, non insultat, sed vocatus pater, mansuetè respondet, fili, agnosens naturâ filiam esse et cæteros Judæos, non tamen beneficiendi affectu, sed causâ pugnendi conscientiam ejus, qui non se gesserit ut deceret Abraham filium. Abraham ab hospitalitate et elemosynâ commendatus fuerat, Gen. 18, v. 1 et 2; à quâ iste se alienissimum in personâ Lazari declaraverat.

RECORDARE. Spiritus iustorum à corpore separati, etiam qui apud inferos in tormentis agunt, recordantur rerum in vitâ mortali à se gestarum, per species intelligibiles à rebus acceptas, quas retinebant. Sanè enim, si non recordarentur peccatorum à se admissorum, nec torquerentur verme conscientiæ; aut ut iustum est punirentur. Ad penam suam ei et cognitio servatur et memoria; ait Gregorius, homiliâ 40: cognoscit enim Lazarum quem desepexit; fratrum quoque suorum meminit quis reliquit.

RECEPISTI, accepti; additur Græcè pronomen tu, emphaticè.

BONA, sanitatem, divitias, honores, cæteraque hujusmodi. Et hic Græcè ac Syriacè additur pronomen tua; bona tua, non tam verè quam opinione tuâ bona, que tu sola bona esse censebas, sola magnificè et quævisisti, in his collocans felicitatem tuam atque his contentus. Hæc accepti, his liberè prospere fructus es, temporariis voluptatibus ventrem animique pavisti, partem portionemque quam elegeras consecutus fuisti. Non asinus illi est hic locus illi de Pharisæis: Receperunt mercedem, partem, portionem suam

potest agere, ut latè S. Greg., 4 Dialogorum, c. 28 et 29.

VERS. 25. — ET DIXIT ILLI ABRAHAM, quia animo suo tale responsum divinam reddi sensit. FILI, sedatè scilicet et cum tranquillitate etiam damnato respondet, instar illius qui cum tranquillitate iudicatur; nec humanitatis vocabulum, quod ei ratione originis competebat, illa negat incedentia ut observant Gregi. RECORDARE; ex quo patet contra obliviam, que animabus transmigrantibus quidam tribuebant, animas posse recordari et actorem et perscrutari, nempe ad penam suam, ut Greg. hom. 40. QUI RECEPISTI BONÂ IN VITA TUA, sanitatem, divitias, honores, epulas; ET LAZARUS SIMILITER MALA, morbos et pauperiorem. Ex quo colligitur cum Irenæo, Abraham scire quid hic agatur: sive hoc noverit, Lazaro narrante, ut August., lib. de Curâ pro mortuis, c. 14,

quam ambiverant, Matth. 6, v. 2, S. D. Augustinus, lib. 2 Quæstionum evang., cap. 53: Cum ei dicitur recepisti bona in vitâ tuâ, illud tangitur, inquit, quia felicitatem dilexisti seculi, nec aliam vitam præter istam, in quâ superbus tumebat, adamavit.

IN VITA TUA, mortali. Unde hoc cognoverat Abraham? respondet Augustinus, libri de Curâ pro mortuis cap. 14: Potuit id Lazaro indicantè cognoscere; addam ego, vel Deo revelante.

SIMILITER, æquè accepit, idque eodem tempore. Similitudo est in tempore et in accipiendo, dissimilitudo autem est in modo accipiendi, adeoque contrarietas in rebus acceptis. Eodem vitæ vestræ tempore, quo tibi bonè et suaviter erat, cum Lazaro miserè et laboriosè agebat.

MALA, adversa, morbos videlicet, pauperiem, contemptum, cæteraque hujusmodi, quæ tibi tunc similibus extrema mala censebantur, et miseri atque infelices qui illis subjicerentur. Non quòd Lazarus ea mala putaverit, inquit Thomas in Catena, sed ex censurâ dicitis hoc dicebat, qui inopiam et famem et vitæ agritudinem æstimabat mala. Hæc acceperat in vitâ Lazarus, id est, toleraverat, pertulerat, æquanimiter nempe, tanquam è manu Dei missa, cum spe meliorum à Deo aliquando retribuendorum.

NUNC ATTEM, post vitam mortalem, in altero seculo, mutatis vicibus.

Hic, Lazarus, CONSOLATUR, consolationem accipit, solatio afficitur, multis bonis fruitur, liber ab omni malo, aggregatus sanctis Deo, securus æternæ beatitudinis. Nondum quidem fruitur æternis illis bonis, quæ preparavit Deus diligentibus se; sed tamen in latè oram expectatione acquiescit, quæ sola sunt verâ ac solida bona.

CRUCIARI, spoliatus omni bono, affligitur malis, que non metueras, que nihili feceras, tanquam non eventura, cum sola timenda fuissent, ut æterna mala. Pro superbis ædibus habes tartarum, pro variis deliciis, multiplicia tormenta, pro jocis et cantionibus perennem ejulationem; q. d.: Æquum id est, divina justitia id exigit. Cum ad immortalē vitam creatus esses, et lex Dei sursum te ad meditantem et querendam celestem vitam attolleret; tu sorte tam præclarâ neglectâ, prætulisti caduca bona æternis; habuisti quæ elegisti; illis jam præteritis, æquum est ut stultitiæ des penas, ac proinde hæc jam malâ sorte contentus, nihil levaminis aut solaminis à quoquam exspectes.

sive Deo potius revelante, sicut jam sanctis, ad conspectum Dei perducitis, contingit. Unde Greg.: Quid non vident, ubi omnia videntem vident? Cui consuetanea docet Bernardus, serm. 77 in Cantica; Basil., de Virginit., et Ambr., de Viduis, qui Martyres speculatoris vitæ actuumque nostrorum nominat. NUNC ATTEM, mutatis rerum vicibus, sicut æquitas postulat, hic CONSOLATUR, id est, solatio afficitur, ut vero cruciariis. His ergo verbis justitiæ, et rectissimi ordinis intuitu monet eum æquanimitalis, quamvis eâ non esset usus.

VERS. 26. — ET IN HIS OMNIBUS, id est, super hæc omnia, ut Græcè. Accedit etiam hic, quòd scilicet præter æquitatem istius jam dictæ vicissitudinis, rem

Hæc doctrina consentanea est illi quem legimus supra 6, v. 20 et 21: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Vobis dicitur, quia habetis consolationem vestram, etc. Exigiti enim justitia divina ut qui bonis hujus vitæ mortalitatis ita frui fuerint, ut æternæ vitæ bona non desiderarint, contenti præsentibus, in altero seculo æternis malis affligantur, et cruciatibus puniantur, absque ullâ remissionis aut mitigationis spe. Contra verò, ut qui in vitâ mortali adversitates à Deo immissas patienter tulerint, in altero seculo prætoriorum malorum solamen accipiant, æternam beatam vitam.

VERS. 26. — IN HIS OMNIBUS, Græcè, ad seu super hæc omnia, scilicet illud etiam accedit. Præterquam quòd Dei justitia non permittit, ut per Lazarum levamen aliquod cruciatuum tibi præstetur, etiam impossibile est id fieri, ut maxime vellemus.

INTER NOS justos atque electos, et vos, impios ac reprobos, Dei sententiâ hujusmodi utriusque declaratos.

CHAOS, Chaos propriè significat rerum confusionem; sed interpres accipit pro vasto inani seu vacuo, quod Græcè dicitur *chama*, id est, hiatus, vorago.

MAGNUM, ingens immensum. Immensum nunc hiatus seu intervallum est, inter supremum cœlum sedem beatorum, et centrum terræ carcerem reproborum; sed et ingens fuit, dum in ipsis terræ visceribus utriusque agerent.

FIRMATUM EST, constitutum est firmo Dei decreto, et constanti virtute stabilitum, nunquam auterendum.

QUI VOLUNT, id est, qui velint, si qui velint, si qui vel maxime velint; nec enim facile aliquid id velint, ad hoc præsertim ut reprobos juvent aut cum eis agant.

NEQUE INDE; Græcè, neque qui illic; scilicet sunt, id est, apud vos.

Hic, Græcè ad nos.

TRANSIRE, trajicere, transire, scilicet possint; vel aliqui possint. Impervius est utriusque ad alteros transitus; incommutabili Dei sententiâ sua quibusque sedes designata ac distincta est, ita ut nequequam ultrò utròque commeare. Non solum distantia magna, sed etiam impermeabilis significatur et æterna reproborum à piis separato. Enthymus: *Hiatus magnus dicitur firmissimum Dei præceptum, tanquam ad modum hiatus prohibens horum et illorum commixtionem. Titus: Indicat discrimen quòd inter justos et peccatores*

petis impossibilem, quia INTER NOS ET VOS CHAOS MAGNUM; Græcè hiatus magnus, seu ingens inane spatium (nam chaos propriè significat rerum confusionem) FIRMATUM EST, seu constitutum divino decreto. Quo significatur partim vera loci distantia, que est inter locum damnatorum et salvatorum, partim et maxime impervium esse ad utriusque transitum, et impermutabilem statum, propter incommutabilitatem divinæ sententiæ, prout notant August., quæst. 38, Titus et Enthymus; et hoc explicat id quod sequitur: UT HI, QUI VOLUNT, id est, qui quam maxime velint, HINC TRANSIRE AD VOS, NON POSSUNT, maxime ad afferendum solatium. Hoc itaque desperato, ait:

intercedit; ut enim opposita sunt illorum voluntates et studia, ita impermutabiles quoque eorumdem est status. Denique inter Latinos D. Augustinus, lib. 2. Quæst. evang., cap. 58: *Significat, receptis in carcere, per incommutabilitatem divinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi à justis, etiam si velint illud præbere.* Frustra ergo à damnatis beatorum subsidia implorantur, quibus commune inter se nihil esse potest. Notatur his verbis perpetuitas in futura vite statu, ac si dictum esset, fines qui reprobos ab electis discernunt, nunquam posse perfringi, ac proinde nullum reprobis beatorum operâ refrigerium accidere unquam posse.

VERS. 27. — ET AIT, apud se, in animo suo. Declaratur divinis desiderium: non enim voce dicebat, sed corde optabat: Deo autem revelante fiebat, ut se mutuo dives et Abraham intelligerint. Vide supra, v. 25. Repulsam ergo passus, ne impetraret mitigationem cruciatuum quos patiebatur, pergit rogare ne saltem augetur cruciatus sui.

ERGO, si ad me Lazarus mitti non potest.

EUM, Lazarum, resumpto corpore.

IN DOMU, ad familiam. Nec enim inter vos et mortales hujusmodi chaos firmatum est, quo vos probeamini ad mortales transire, aut mortales ad vos.

VERS. 28. — HABEO, reliqui superstitis.

QUINQUE, vel præcisè quinque, vel certè multos, ut si numerus certus pro incerto, quemadmodum Isaiæ 19, v. 18. Quo autem major numerus, eo majore curâ Abraham tangi, et facilius persuaderi posse videbatur.

FRACTRES. Ad cumulum temporariæ felicitatis, fecerat, quòd fultus esset quinque dilectis fratribus, non minoribus quàm ipse divitiis, deliciis, pompisque florentibus. QUINQUE FRATRES ergo, deliciis et voluptatibus carnis indulgentes, meo more, neglectâ pauperum curâ, ac proinde omnes periclitantes eadem causâ, quâ ego in hanc miseriam extremam sortem deveni.

UT TESTETUR ILLIS, mitte, inquam, ut testetur illis. Syrus addit verbum *mita*, eam seu proficiat, ut testetur illis, tanquam oculus eorum quæ hic geruntur testis, testimonium perhibeat eis de mei condemnatione et cruciatum quos patior gravitate. Vel testetur illis, id est, constetur illis, docendo admoneat ut poenitentiam agentes caveant.

NE ET ISTE, ut ego, si pergant meis vestigiis ingredi.

TORMENTORUM, tormentis, cruciatibus, in hujus calamitatis consortium. ORAT, non pro fratum salute, quâ non tangitur reprobis, quantum eis obtendat, sed

VERS. 27. — ROGO ERGO TE, PATER, quandoquidem tale chasma non sit firmatum inter vos et eos qui in mundo degunt.

VERS. 28. — UT TESTETUR ILLIS, tanquam testis oculus eorum quæ hic geruntur. Hanc divitis preceptionem S. Greg., 4. Dialog., cap. 22. amore sui extortam esse docet, ne videlicet sibi tormenta et iis auferentur, quos exemplum ad eandem vite dissolutionem et in misericordiam provocaverat: August. vero, epistolâ 125, fraterno amoris eam ascribit: nam sicut non exiunt amorem sui, ita neque fortè consanguineorum. Alii

pro se, ne tormenta ipsius, ex consortio fratrum, quos malè educaverat, quibusque prava exempla reliquerat, augetur; ne si similiter acta vitâ venirent in eundem locum, ex hujusmodi societate crederet misero mali sensus. *Serus dives iste magister esse incipit*, inquit Ambrosius, cum jam nec discendi tempus habeat nec docendi.

VERS. 29. — AIT ILLI, ut supra, v. 25 et 27. Ita intus responsus est diviti, ac si inter se colloquerentur ipse et Abraham.

HABENT. Nihil necesse est Lazarum hæc gratiâ avocari à quiete suâ, et ad vitam mortalem redire: habent fratres tui, ut cæteri Judæi, doctores et admodum viros, quos Deus illis providit, qui majorem longè quàm tu illorum curam gerit. Sic Chrysostomus concione quartâ et posteriores Græci.

MOYSEN ET PROPHETAS, qui docent et contestantur aquè omnes. Moyses et prophetas, intelligit libros Moysis et prophetarum, id est, Scripturam divinitus inspiratam. Hanc enim, in Moysen, seu legem et prophetas, pro eo tempore dividit. *Habent*, inquit, illos, non quòd libros seu codices eorum domi apud se haberent; id enim tunc rarum erat; sed quòd publicè ipsis proponerentur, et per omne sabbatum in synagogis eorum legerentur.

AUDIANT ILLOS; diligenter, quid dicant, doceant, moneant. Id si fecerint, sufficienter præmonebuntur, ne in eundem tecum veniant tormentorum locum. Quòd si etiam ita audiant, ut credant et obediant eis, ac monita eorum sequantur, certo certius ab eo loco preseryabuntur. Docent enim sufficienter lex et prophetæ, quomodo vita instituenda sit, ut ne quis incurrat in iram Dei, et ut evitet penas ac maledictiones quas impiis Deus minatur. Sed si id sufficienter docebat veteris Testamenti libri, quid opus fuit illi novi Testamenti? sufficiebant veteres libri illius temporis hominibus, ut vitarent locum illum tormentorum: addidit Deus novos libros, quibus non aliud, sed idem pleniùs et clariùs docebantur ii quos volebat non solum vitare locum illum tormentorum, sed etiam ad majorem fidei vitæque perfectionem adducere. Quare et de loco illo tormentorum æterno, et de altero prætorum æterno loco, isque quæ ad utrumque locum ducant, longè et pleniùs et clariùs loquuntur novi Testamenti libri, quàm veteris. Vult ergo Abraham, vivos sacra Scripturæ doctrinâ ita contentos esse, ut nolint à mortuis, quid in alterâ vitâ geratur, audire, ad hoc ut vitam emendant.

VERS. 30. — NOX, scilicet audiunt illos, ita ut obtemperant probabiliter ex invidia profectam docent; ex quâ quantum mallet neminem liberari, si tamen aliqui liberandi sunt, suos mallet quàm alienos liberari. Respondet Abraham;

VERS. 29. — HABENT MOYSEN ET PROPHETAS, id est, scripta Moysis et prophetarum, quæ in eorum synagogis per omne sabbatum leguntur, ac de tormentis inferorum, et vitâ rectè instituendâ et agendâ poenitentia accuratè docent; AUDIANT ILLOS, id est, credant et obediant eis; et non erit opus eis mortuis audire quid hic geratur.

VERS. 30. — AIT ILLE DIXIT: NOS. Quod refertur po-

diant, et evadant hunc locum, sat scio; non enim moventur monitis sacrorum Librorum, quæ quotidie insonantia auribus eorum, apud ipsos viluerunt.

EX MORTUIS, justorum mortuorum, quem noverint in vitâ, et sciant mortuum fuisse, qualis Lazarus.

ITERIT, resurrexerit et lerit ad eos, declarans se idè à morte resurrexisset, jubente Deo, ut certiores eos faciat eorum quæ apud inferos geruntur, signanter quos ego hic cruciatum sustineam, ob vitam voluptuosè traductam. *Æstimat dives fratres suos, partim ex memoriâ rerum circa ipsos præteritarum, partim ex seipso: ipse enim, dum in vivis ageret, non movebatur exhortationibus ex Mose aut prophetis desumptis; nec credebatur talia supplicia reservari amatoribus mundi, qualia nunc experiebatur, sed dicebat apud se quod illi Sap. 2, v. 1 et 6: «Exiguum et cum taedio est tempus vite nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est cui agnitus sit reversus ab inferis, etc.; venite ergo et fruamur bonis, etc.» Sicut ipse fuerat affectus, inquit Chrysostomus, sic opinionem habet et de fratribus suis; id quod clariùs Titus declarans scribit: «Cur dives isthæc dicit? quia ipse prophetas nullo prorsus fructu audiverat. Quæ enim ab illis prodita exstabant, ea propalam contempserat, fabularumque loco habuerat. Ex quâ re conjecturam faciebat, suos quoque fratres ita comparatos esse. Volebat enim ita dicere: «Illi nunc ratiocinantur ut quondam ego; nempe quis einde aliquando rediit? quis ea quæ apud inferos sunt enarravit? Ea propter si quis ex mortuorum grege ad illos accederet, non denegarent illi fidem, verum dictis illius studiosè intenderent.» Hactenus Titus.*

POENITENTIAM AGENT; anteciam vitam detestati emendabunt; moti scilicet miraculo hominis ex morte redivi, sibi quæ ante mortem noti. Non enim poterunt non credere narranti ea quæ viderit, et nomi-

test vel ad primam partem sententiæ superioris, vel ad secundam: si ad primam, supplendum est, non est satis, quòd habent Moysen et prophetas; si ad secundam, tunc supple, non audient eos; quòd ipse partim ex perspicuis eorum moribus, partim ex seipso conjiciebat, qui predicationi Moysis et prophetarum non crederet. Sed si quis ex mortuis iterit ad eos, Lazarus videlicet, quem ante noverant, tunc rei novitate, vel timore, vel horrore stimulati, POENITENTIAM AGENT.

VERS. 31. — AIT AUTEM ILLI: SI MOYSEN ET PROPHETAS, quorum est sacrosancta auctoritas, et fides divinitus confirmata, NON AUDIUNT, monitis eorum

CAPUT XVII.

1. Et ait ad discipulos suos: Impossibile est, ut non veniant scandala: vae autem illi per quem veniunt.
2. Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quàm ut scandali ferat unum de pusillis istis.
3. Attendite vobis: si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si poenitentiam egerit, dimitte illi.
4. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi.

natin cruciatum meos, itaque converti à viis suis pessimis.

VERS. 31. — MOYSEN ET PROPHETAS, quorum est sacrosancta apud omnes auctoritas, et fides divinitus confirmata.

NON AUDIUNT, non obediunt, ita ut poenitentiam agant.

RESURREXERIT, et retulerit eis quid apud inferos agatur, quàm misera illic sit eorum conditio, qui hic voluptatibus et intemperantiæ incubuerint.

CREDENT, *πισθίσαντες*, persuadebuntur, ita scilicet ut poenitentiam agant; dicent enim phantasma apparuisse, aut illusionem profectam à malo spiritu. Major ac certior est Scripturæ auctoritas, quam cujusvis qui possit ex morte resurgere, quom cujusvis qui sit oculus testis. *Habent enim firmiorem propheti-cam sermonem, inquit Petrus, 2. Epist. 1, v. 19, qui benefactis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco. Hujus certissimâ doctrinâ quicumque non docetur aut movetur, neque privatis miraculis, neque privatâ magistri alicujus, quanquàm è mortuis extans, auctoritate, commovebitur, ut credat, et credendo obediat. Ratio illi docet, argumento à majore ducto ad minus: docet et experientia. Id enim verum esse declarantur Judæi, inquit Chrysostomus, concione quartâ, in altero illo Lazaro, fratre Marthæ, cui tantum abfuit ut crederentur à morte citra controversiam excitato, ut è contrario novam mortem fuerint machinati; Joan. 12, v. 10. Jam habes quæ Abraham diviti responderit. Quid ergo factum est? Nihil postulatorum obtinuit, ait Chrysostomus, conc. 4: siquidem prior postulatio, talis erit, ut quod petebatur, fieri non posset, altera verò erat supercua. Omnium precum passus repulsam, manet in perpetuis tormentis: oportet enim impleri Scripturam: Qui obrat aures suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur, Prov. 21, v. 15.*

credendo et obediendo, NEQUE SI QUIS EX MORTUIS RESURREXERIT, qui narret, quid apud inferos agatur, CREDENT, tantum abest, ut acturi sint poenitentiam; dicent enim esse phantasma, esse illusionem diabolicam, et ita reditus Lazari offensionis potius erit quàm fructus. Quod dupli exemplo verissimum esse patuit, videlicet Lazari, fratris Magdalene, quem redivivum Judæi iterum interficere voluerunt; et ipsiusmet Christi, cujus resurrectionem Moyses et propheta prædicaverant, nec tamen ei crederunt, ut notat Augustin., lib. 2. Quæst. evang., q. 58, apud quem vide totius historie sensum mysticum.

CHAPITRE XVII.

1. Jésus dit encore à ses disciples: Il n'est pas possible qu'il n'arrive des scandales; mais malheur à celui par qui ils arrivent.
2. Il vaudrait mieux pour lui qu'on lui mit au cou une meule de moulin, et qu'on le jetât dans la mer, que non pas qu'il fût un sujet de scandale à l'un de ces petits.
3. Prenez garde à vous: si votre frère pèche contre vous, reprenez-le; et s'il se repent, pardonnez-lui.
4. Et s'il pèche contre vous sept fois le jour, et que sept fois le jour il revienne à vous, et vous dise: Je me repens, pardonnez-lui.